

ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԵՐԻ ԵՎ ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ԹՎԱՅԻՆ ԱՏՈՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ ԶՅ-ՈՒՄ

Ասյա ԱՎԱԳՅԱՆ

Իրավագիտության մագիստրոս

հ նտերնետի հայտնագործությունը, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կատարելագործումը փոփոխեցին մարդու վերաբերմունքը կյանքի նկատմամբ: Անդինակայելի արագությամբ զարգացող տեխնոլոգիաների շնորհիվ էլեկտրոնային բանակցությունները, պայմանագրերը և կոմերցիան դարձան ժամանակակից մարդու առօրյա:

Սոտ հարյուր տաս էլեկտրոնային պայամանագիր է կնքվում յուրաքանչյուր վայրկյան¹: Համաձայն eBay կայքի տվյալների՝ այն ունի մոտ ութսունվեց միլիոն օգտվողներ ամբողջ աշխարհում, մեկ բիլիոն այցելուներ յուրաքանչյուր օր, և 2008 թվականի հաշվետվությունների համաձայն՝ եկամուտը կազմել է մեկ ամբողջ յոթանասուներեք բիլիոն ԱՄՆ դոլլար²: Ինտերնետը համարվում է աշխարհի ամենաարագ զարգացող շուկան: Այս շուկայից օգտվելու համար անհրաժեշտ է ապահովել էլեկտրոնային փաստաթղթերի շրջանառությունը: Վերջինիս համար հիմք են ծառայում կատարելագործվող հաղորդակցման միջոցները և տվյալ ոլորտը կալուսացնող իրավական համակարգը:

Արդյո՞ք ՅՅ-ն ունի անհրաժեշտ տեխնիկական և իրավական հիմքերը այս ոլորտի միջազգային փորձը և չափանիշները մերերկրում ներդնելու համար: Մենք կփորձենք ներկայացնել էլեկտրոնային պայամանագրերի էությունը, առանձնահատկությունները, առավելությունները, ստորագրման կարգը, ինչպես նաև ՅՅ օրենսդրության կարգավորումները և բացթողումները այս ոլորտում: Համադրելով ՅՅ իրավական համակարգը և միջազգային նորամուծու-

յունները՝ կառաջարկենք ՅՅ իրավական համակարգի կատարելագործման նոր մեխանիզմներ:

ՅՅ Բաղաքացիական օրենսգրքի³ «Գործարքներ» 18-րդ գլուխը սահմանում է, որ գործարքները ըստ կնքման ձևի լինում են գրավոր և բանավոր: ԲՕ-ի 296 հոդվածի 1-ին ենթակետի համաձայն՝ գրավոր գործարքը պետք է կնքվի փաստաթուղթ կազմելու միջոցով, որն արտահայտում է գործարքի բովանդակությունը և ստորագրված է գործարք կնքող անձի կամ անձանց կամ նրանց կողմից պատշաճ ձևով լիազորված անձանց կողմից: Էլեկտրոնային պայամանագիրը փաստորեն գրավոր գործարք է: ՅՅ ԲՕ-ի «Պայմանագիր կնքելը» 29-րդ գլուխը անդրադառնում է պայմանագիրը կնքելու համար անհրաժեշտ նախապայմաններին և պայամանագիրը կնքելու ձևին: ԲՕ 450 հոդվածի 3-րդ ենթակետի համաձայն. «Պայմանագիրը գրավոր ձևով կարող է կնքվել կողմերի ստորագրությամբ մեկ փաստաթուղթ կազմելու, ինչպես նաև փոստային, հեռագրային, հեռատիպային, հեռախոսային, էլեկտրոնային կամ կապի այլ միջոցներով փաստաթղթեր փոխանակելու միջոցով, որոնք հնարավորություն են տալիս ճշգրիտ որոշելու, որ փաստաթուղթը ելնում է պայմանագրի կողմից»: Հիմնվելով այս հոդվածի բովանդակությանը՝ կարող ենք վստահորեն նշել, որ ՅՅ օրենսդիրը նախատեսել է էլեկտրոնային պայամանագրերի կնքումը, սակայն, ցավոք, էլեկտրոնային պայամանագրերը ԲՕ-ում մատնանշվում են միայն մեկ՝ վեր նշյալ հոդվածում: Բացակայում է նաև որևէ օրենքի առկայությունը, ըստ որի՝ առավել մանրամասն կկարգավորվի էլեկտրոնային պայամանագրեր կնքելու բավականին բարդ գործընթացը:

Էլեկտրոնային պայամանագրերի օրենսդրական կարգավորումը դժվարություններ է առաջացնում նաև զարգացած

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

եվրոպական երկրներում: Առաջադեմ համարվող ԵՄ օրենսդրական համակարգում բացակայում է էլեկտրոնային պայմանագրերի սահմանումը: Խնդիրն այն է, որ տվյալ պայմանագրի սահմանումը պետք է լինի շատ ճկուն: Յուրաքանչյուր օր տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտում տեղի են ունենում նոր փոփոխություններ և կատարելագործումներ: Էլեկտրոնային պայմանագրի տվյալ պահի սահմանումը կարող չենք առել մի քանի վայրկյան անց ստեղծված տեխնոլոգիաների օգտագործման պահանջները: Հստակ սահմանված չեն նաև էլեկտրոնային պայմանագրերի տեսակները: Ըստ մեզ՝ էլեկտրոնային պայմանագրերը այժմ բաժանվում են երկու մեծ խմբի՝ հեռահաղորդակցման պայմանագրեր և առցանց պայմանագրեր: Հեռահաղորդակցման պայմանագրերին, որոնք ներառում են փոստային, հեռագրային, հեռատիպային և հեռախոսային պայմանագրերը, մենք այստեղ չենք անդրադառնա: Կուսումնասիրենք առցանց պայմանագրերը, որոնց տարատեսակ են համարվում էլեկտրոնային փոստի միջոցով կնքված, վեբկայքերի միջոցով կնքված* և չատերի միջոցով կնքված* պայմանագրերը:

Էլեկտրոնային փոստը փոստի էլեկտրոնային տարբերակն է*: Էլեկտրոնային փոստի միջոցով պայմանագիր կնքելը հավասարազոր է փոստի միջոցով պայմանագիր կնքելուն: Էլեկտրոնային փոստը ունի փոստի նման կառուցվածք: Էլեկտրոնային փոստում գոյություն ունի Outbox հասկացությունը, որը առօրյա փոստում փոստային արկղն է, ուր մենք նետում ենք նամակները: Այսպիսով, երբ մենք սեղմում ենք «Ուղարկել» կոճակը, մեր էլեկտրոնային նամակը հայտնվում է Outbox-ում: Հետագայում սերվերի միջոցով նամակը տեղափոխվում է և հասցվում հասցեատուների Inbox, որը նույն նամակների արկղն է փոստում:

Առցանց պայմանագրերի հանդիսացող Վեբ պայմանագրերը ժամանակակից հասա-

րակության նախընտրելի տարբերակն են: Խնայելով ժամանակը՝ մարդիկ ընտրում են իրենց անհրաժեշտ գրքերը, հագուստը, սնունդը, էլեկտրոնային տեխնիկան և այլ պարագաներ վեբկայքերից, կարող են առցանց պայմանագրի բովանդակությունը և սեղմելով «պատվիրել», «զնել» կոճակները՝ տալիս են հրահանգ, որպեսզի նախընտրած պարագաներն առաքվեն:

Չատ պայմանագրերը չատի ընթացքում կնքվող պայմանագրերն են: Այս դեպքում գործողությունները, թվում է, թե տեղի են ունենում իրական ժամանակահատվածում: Չատ պայմանագրերի կնքումը տարածված չէ և ավելի հազվադեպ է հանդիպում, քան նախորդ երկու ձևով կնքվող պայմանագրերը:

Էլեկտրոնային պայմանագրերին անցում կատարելու հետ կապված կան մի շարք խնդիրներ: Առաջինը պայմանագրի կնքման պահն է: Շատ կարևոր է հստակ իմանալ, թե որ պահին է պայմանագիրը համարվում կնքված, քանի որ մինչ այդ կողմերից յուրաքանչյուրը իրավունք ունի հրաժարվել պայմանագրի կնքումից⁷: Պայմանագիրը կնքելու համար անհրաժեշտ է օՖերտա և ակցեպտ: ՀՀ ՔՕ-ի 449 հոդվածի 1-ին ենթակետի համաձայն. «Պայմանագիրը կնքված է համարվում օՖերտա ուղարկած անձի կողմից դրա ակցեպտը ստանալու պահից»: Լ. Կոֆմենը գրում է. «Վերջերս բավականին քննարկումներ են եղել, թե երբ է էլեկտրոնային պայմանագիրը համարվում կնքված: Թվում է, թե դատարանները առավել հակված կլինեն էլեկտրոնային փոստի միջոցով պայմանագիրը համարել կնքված, և ակցեպտը կընդունվի որպես գործող միայն այն դեպքում, երբ հասցեատերը այն ստացել է: Սակայն, թե երբ է ակցեպտը համարվում ստացված, մեզ կանգնեցնում է լրացուցիչ դժվարությունների առջև: Ակցեպտը կարող է համարվել ստացված, երբ վերոնշյալը հասնում է օՖերտան ուղարկած անձի էլեկտրոնային փոստին, կամ երբ օՖերտան ուղարկած անձը մուտք է գործում իր էլեկտրոնային փոստ: Նույնիսկ, բայց ավելի քիչ հավանական է, որ այն կարող է համարվել

ստացված, երբ օֆերտան ուղարկած անձը ընթերցում է նամակը»*:

Այսպիսով, գրեթե անհնար է որոշել, թե երբ է ակցեպտը համարվում ստացված, երբ գործ ունենք էլեկտրոնային փոստի միջոցով կնքվող պայմանագրերի հետ: Թվում է, թե էլեկտրոնային նամակների ուղարկումն ու ստացումը վայրկյաններ են տևում: Սակայն այս ամենի հետևում թաքնված են բարդ տեխնիկական հնարքներ, որոնց խախտումները կարող են անցանկալի հետևանքներ ունենալ գործընկերների համար: Այս իսկ պատճառով անհրաժեշտ է օրենսդրորեն սահմանել, թե տեխնիկապես որ պահին է ակցեպտը համարվում ընդունված: Կարծում ենք՝ ճիշտ կլիներ էլեկտրոնային փոստի միջոցով պայմանագիրը կնքված համարել, երբ ակցեպտ պարունակող էլեկտրոնային նամակը մուտք է գործում ստացողի Inbox, և չկա նամակի ընթերցումը անհնար դարձնող տեխնիկական որևէ խնդիր:

Այլ է իրադրությունը Վեբ պայմանագրերի կնքման հարցում: Այստեղ մենք գործ ունենք նոր սերնդի պայմանագրերի հետ: Վեբ պայմանագրերը հիմնականում կոչվում են «Ժամկետներ և Պայմաններ»: Այստեղ բանակցելու հնարավորություն չկա: Մի կողմը, որը հանդիսանում է վեբկայքը, առաջարկում է իր ծառայություններն ու ապրանքները, իսկ մյուս կողմը, որը կարող է լինել վեբկայքի ցանկացած այցելու, կարող է առաջարկվող «Ժամկետները և Պայմանները» և համաձայնվում կամ մերժում: Համաձայնվելու դեպքում այցելուն սեղմում է «Համաձայն եմ» կոճակը, կատարում է վճարում, և պայմանագիրը համարվում է ստորագրված: Այստեղ նույնպես խնդիրը մնան է էլեկտրոնային պայմանագրերի դեպքում առաջացող հարցին, թե երբ է պայմանագիրը համարվում կնքված: Արդյո՞ք կնքման պահ է համարվում կոճակը սեղմելու, վճարումը կատարելու, թե վեբկայքի կողմից մատակարարման կամ ծառայությունների մատուցման պատվերները ստանալու պահը: Տվյալ դեպքում, կարծում ենք, պայմանագիրը կնքելու պահ պետք է համարվի վճարումը կա-

տարելու պահը, երբ գնորդը կամ ծառայություններից օգտվողը տալիս է իր համաձայնությունը՝ իր բանկային հաշվից գումարը փոխանցել վեբկայքի սեփականատեր հանդիսացող կազմակերպության բանկային հաշվին: Կողմերի շիսկերը նվազեցնելու համար անհրաժեշտ է «Ժամկետներ և Պայմաններում» սահմանել նրանց հետագա քայլերը այն դեպքում, երբ դրամական միջոցները, համաձայն գնորդի կամ ծառայություններից օգտվողի հրահանգի, փոխանցվել են վեբկայքի սեփականատեր հանդիսացող կազմակերպության բանկային հաշվին, բայց տեխնիկական խախտումների միջոցով գումարը հասանելի չէ: Այս դեպքում պայմանագիրը անհրաժեշտ է համարել կնքված, և պայմանագրի վճարման ուշացման հետ կապված վնասների համար պատասխանատվություն պետք է կրեն կողմերին սպասարկող բանկերը:

Նմանատիպ է խնդիրը նաև Չատ պայմանագրերի դեպքում: Այստեղ ամեն ինչ տեղի է ունենում իրական ժամանակում: Համաձայն «Էլեկտրոնային հաղորդակցության» մասին ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի՝ իրական ժամանակը կամ գրեթե իրական ժամանակը այնպիսի ուղիներով փոխանցվող հաղորդում է, որոնց բնորոշ է յուրաքանչյուր ուղղությամբ 400 միլիվայրկյանից պակաս ցանցային ուշացումներ կամ ավելի երկար ուշացումներ, եթե «Հանրային ծառայությունները կարգավորող մարմնի մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն ստեղծվող հանձնաժողովը գտնում է, որ հաղորդակցության կողմերն այդ դեպքում ևս ընկալում են հաղորդակցությունը որպես իրական ժամանակում տեղի ունեցող: Տեխնիկական այսպիսին է. երբ նամակը ուղարկողը գրում է «Բարև», ապա «Բարև» բառը անմիջապես հայտնվում է ստացողի էկրանին: Այս դեպքում նույնպես պայմանագրի կնքման պահը մնում է անորոշ: Այն պետք է կնքված համարել, երբ նամակ ուղարկողը սեղմում է «Ռեդարկել» կոճակը, երբ նամակը հայտնվում է ստացողի էկրանին, թե երբ նա կարդում է նամակը: Չէ՞ որ հնարավոր է, որ տեխնիկական խնդիրների պատճա-

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆԵՔ

ռով նամակը չհասնի, կամ դրա ընթերցումը դառնա անհնար: Տվյալ պարագայում ճիշտ է նամակի ստացման պահ համարել այն, երբ ստացողը հնարավորություն ունի ընթերցելու այն:

Առցանց պայմանագրեր կնքելու հաջորդ խնդիրը կողմերին տարրորոշելու հարցն է: Երբ պայմանագիրը ստորագրվում է փաստաթղթի տեսքով, կողմերը ռեալ անձինք են, ովքեր ստորագրում, կնքում են փաստաթուղթը միմյանց ներկայությամբ: Պայմանագրային պարտավորությունները պայմանագրին համապատասխան չկատարելու դեպքում պատասխանատվության հարցը հստակորեն լուծված է կողմերի միջև: Էլեկտրոնային աշխարհում այս հարցը շատ ավելի բարդ է լուծվում: Երբ կողմերը ցանկանում են էլեկտրոնային փոստի միջոցով պայմանագիր կնքել, նրանք նախևառաջ պետք է ճշտեն, թե ում է պատկանում տվյալ էլեկտրոնային փոստի հասցեն: Գաղտնիք չէ, որ մեր օրերում էլեկտրոնային փոստ կարող է ունենալ ցանկացած անձ, սովորաբար անվճար: Էլեկտրոնային փոստի ստեղծման գործընթացը թույլ է տալիս կեղծել կամ թաքցնել իրական տվյալները: Այս տվյալները ոչ ոք չի ստուգում: Ավելի քան պարզ է, որ մեծանում է խարդախությունների քանակը, երբ գործարքներ են իրականացնում անհայտ մարդիկ հեռավոր երկրների կամ նույնիսկ անհայտ տարածությունների միջև⁹: Խնդիրն այն է, որ կողմերը երբեք չեն կարող համոզված լինել, թե ում հետ են բանակցում: Այս իսկ պատճառով գործարար աշխարհը մեծ հետաքրքրություն է ցուցաբերում այս հարցի հանդեպ: Անհրաժեշտություն կա ապացուցելու, որ էլեկտրոնային դարաշրջանում կարող են ապահովել հաղորդակցության իսկությունը, ամբողջությունը, գաղտնիությունը: Ձեռագիր ստորագրությունները ավանդաբար եղել են փաստաթղթերի ինքնությունը և ամբողջականությունը ապահովող լավագույն երաշխիքները: Ձե-

ռագիր ստորագրությունները հաստատում են այն անձի ինքնությունը, ով եղել է այդ փաստաթղթի ստեղծողը, և մատնանշում են համաձայնություն փաստաթղթի բովանդակությանը¹⁰: Որպեսզի ստորագրությունը վավեր լինի և գործի, անհրաժեշտ է. ա) հաստատի ստորագրողի ինքնությունը, բ) այն ստորագրելու կամք հաստատի, գ) ապացուցի ստորագրողի համաձայնությունը պայմանագրի բովանդակությանը¹¹:

Անհրաժեշտ է, որ էլեկտրոնային աշխարհում նույնպես ստորագրությունը կատարի նույն՝ վերը նշված գործառնությունները: Սա չափազանց կարևոր հարց է էլեկտրոնային պայմանագրերի կնքման համար¹²:

ՀՀ ՔՕ 296 հոդվածի 3-րդ ենթակետը սահմանում է, որ գործարքներ կնքելիս ստորագրությունների մեխանիկական և պատճենահանման այլ միջոցներով ֆաքսիմիլ վերարտադրությունների, էլեկտրոնային թվային ստորագրության կամ իր ստորագրության այլ նմանօրինակի օգտագործում թույլատրվում է օրենքով, այլ իրավական ակտերով կամ կողմերի համաձայնությամբ նախատեսված դեպքերում և կարգով: 2004 թվականին ընդունվել է «էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրությունների մասին» ՀՀ օրենքը¹³, որի նպատակն է կարգավորել էլեկտրոնային փաստաթղթերի և էլեկտրոնային թվային ստորագրությունների կիրառման ընթացքում առաջացող հարաբերությունները: Վերջինիս հաջորդեց «էլեկտրոնային հաղորդակցության մասին» ՀՀ օրենք և մի շարք որոշումներ, որոք նպատակ ունեին ներմուծելու էլեկտրոնային հաղորդակցությունը ՀՀ-ում: ԵԹՍ օրենքի 4 հոդվածը սահմանում է, որ էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված էլեկտրոնային փաստաթուղթն ունի նույն իրավական նշանակությունը, ինչ որ անձի ձեռագիր ստորագրությամբ ամրագրված փաստաթուղթը, եթե հաստատվել է էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը, և չկան բավարար ապացույցներ այն մասին, որ փաստաթուղթը փոփոխվել կամ կեղծվել է այն պահից, երբ այն հաղորդվել և (կամ) տրվել է պահպանության, բացա-

ռությամբ այն դարձունակ փոփոխությունների, որոնք անհրաժեշտ և անխուսափելի են այդ էլեկտրոնային փաստաթղթի հաղորդման և (կամ) պահպանման համար: Հարց է ծագում, թե արդյոք գաղտնաբառերը, թվայնացված ձեռագիր ստորագրությունները, լուսային գրիչով (Light Pen) ստորագրությունները համարվում են էլեկտրոնային և կարող են բավարարել ներկայիս ժամանակաշրջանի պահանջները: Ըստ ձևի վերոնշյալները համարվում են էլեկտրոնային և կցվում են էլեկտրոնային տեղեկատվությանը: Սակայն խնդիրն այն է, որ այդպիսի ստորագրությունները հուսալի չեն: Օրինակ, գաղտնաբառերը հեշտությամբ կարող են վերահսկվել, որի հետևանքով խարդախությունների թիվը կտրուկ աճում է: Եվ քանի որ հեշտ է կեղծել, հետևաբար խոսք չի կարող լինել անձին նույնականացնելու մասին: Այս իսկ պատճառով կրիպտոգրաֆիայի մեթոդներով ստացված էլեկտրոնային ստորագրությունները այժմ համարվում են ամենից վստահելի: ԵԹՍ օրենքը սահմանում է, որ էլեկտրոնային թվային ստորագրությունը էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստեղծման տվյալների և տվյալ էլեկտրոնային փաստաթղթի տեղեկատվության կրիպտոգրաֆիկական փոխակերպությունների միջոցով ստացված և էլեկտրոնային թվային ձևով ներկայացված պայմանանշանների եզակի հաջորդականություն է, որը կցված կամ տրամաբանորեն կապված է էլեկտրոնային փաստաթղթի հետ և օգտագործվում է ստորագրող անձին նույնականացնելու, ինչպես նաև էլեկտրոնային փաստաթուղթը կեղծիքներից և աղավաղումներից պաշտպանելու համար:

Մարտին Հոգը ասում է. «էլեկտրոնային ստորագրությունը նկարագրվում է որպես էլեկտրոնային տեղեկատվության ապահովման կարևոր միջոց, որը օգտագործվում է հաղորդակցությունը նույնացնելու համար նույն կերպ, ինչպես ձեռագիր ստորագրությունը, որը տառերի յուրահատուկ ձև է, նույնականացնում է անհատականությանը»¹⁴:

էլեկտրոնային թվային ստորագրության

հավաստագրման կենտրոնների հավատարմագրումն¹⁵ իրականացնող ՀՀ կառավարության լիազոր մարմին է համարվում ՀՀ առևտրի և տնտեսական զարգացման նախարարությունը¹⁶: Վերջինս օրենքի համաձայն և ՀՀ կառավարության սահմանված կարգով իրականացնում է հավատարմագրման գործընթացը, վարում է ՀՀ հավատարմագրված հավաստագրման կենտրոնների մատյանը (ռեգիստրը), վերահսկում է հավատարմագրված հավաստագրման կենտրոնների գործունեության համապատասխանությունը գործող օրենսդրությանը, իրականացնում է ՀՀ օրենսդրությամբ իրեն վերապահված այլ լիազորություններ:

2009 թվականին ՀՀ կառավարության կողմից ստեղծվել է էլեկտրոնային կառուցվածքների ներդրման գրասենյակ՝ «ԷԿԵՆԳ» ԲԲԸ: Ներկայումս «ԷԿԵՆԳ» ԲԲԸ-ն ՀՀ-ում էլեկտրոնային ստորագրություններ տրամադրող միակ հավատարմագրված հավաստագրման կենտրոնն է¹⁷: Հավաստագրման կենտրոնի հավատարմագրման համար հիմք են ծառայում հավաստագրման կենտրոնի կողմից տրամադրվող էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագրերի, այդ հավաստագրերին համապատասխանող էլեկտրոնային թվային ստորագրությունների ստեղծման ապարատային և (կամ) ծրագրային միջոցների ու իր կողմից մատուցվող էլեկտրոնային թվային ստորագրությունների հետ կապված այլ ծառայությունների՝ ՀՀ կառավարության հաստատած չափանիշներին համապատասխանությունը հավաստող սերտիֆիկատները՝ տրված ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով լիազոր մարմնի կողմից միակողմանիորեն կամ երկկողմանիորեն ճանաչված տեղական կամ միջազգային սերտիֆիկացնող մարմնի կողմից¹⁸: Համաձայն օրենքի հավաստագրման կենտրոնները պարտավոր են.

ա) իրենց ծառայությունների մատուցման համար ստորագրող անձի հետ կնքել համապատասխան պայմանագիր՝ հավաստագրեր տրամադրելու, ինչպես նաև էլեկտրոնային թվային ստորագրության

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

հետ կապված այլ ծառայություններ մատուցելու վերաբերյալ,

բ) տրամադրել էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստեղծման և ստուգման տվյալները,

գ) հաշվառել իրենց կողմից տրամադրված էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագրերը և ստուգման տվյալները,

դ) հավաստել իրենց կողմից տրամադրված էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագրի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների պատկանելիությունը ստորագրող անձին,

ե) նույնականացնել և հաստատել էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների և հավաստագրի համապատասխանությունը,

զ) երաշխավորել էլեկտրոնային թվային ստորագրության պաշտպանվածությունը,

է) նախքան անձի հետ ծառայությունների մատուցման մասին պայմանագիր կնքելը պատշաճ ձևով տեղեկացնել նրան էլեկտրոնային թվային ստորագրության օգտագործման պայմաններին, ներառյալ՝ դրա օգտագործման սահմանափակումները,

ը) էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստեղծման տվյալներ տրամադրելիս ապահովել այդ ծառայության մատուցման գաղտնիությունը՝ իրենց մոտ չպահպանելով էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստեղծման տվյալները:

Հավատարմագրվող հավաստագրման կենտրոնների կողմից տրամադրվող էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագրերը պետք է համապատասխանեն հետևյալ ալգորիթմների ստանդարտներից որևէ մեկին՝

1) առնվազն 1024 բիտ երկարությամբ բանալի ունեցող, դիսկրետ լոգարիթմների վրա հիմնված ալգորիթմների,

2) առնվազն 512 բիտ երկարությամբ բանալի ունեցող, էլիպիկ կորերի վրա հիմնված ալգորիթմների¹⁹:

ԷԹՍ օրենքի 13 հոդվածի համաձայն՝ հավաստագիրը պետք է պարունակի հետևյալ տեղեկությունները.

ա) հավաստագրի եզակի գրանցման համարը՝ ըստ տվյալ կենտրոնի.

բ) անձի անունը, ազգանունը կամ նրա կեղծանունը (մտացածին անունը).

գ) էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալները.

դ) էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագրի տրման օրը, ամիսը, տարեթիվը, իսկ եթե էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագիրն ունի գործողության ժամկետ, ապա նաեւ այդ ժամկետը.

ե) էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագրման կենտրոնի անվանումը, գործունեության իրականացման հասցեն եւ իրավաբանական անձի գտնվելու վայրը:

Էլեկտրոնային թվային ստորագրության օգտագործման կարգը սահմանում է էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստեղծման միջոցներն արտադրողը: ՀՀ-ում այդպիսին հանդիսանում է «ԷԿԵՆԳ» ԲԲԸ-ն: Հավատարմագրվող հավաստագրման կենտրոնի կողմից տրամադրվող էլեկտրոնային թվային ստորագրության ձևաչափը պետք է համապատասխանի Հեռահաղորդակցության միջազգային կազմակերպության կողմից մշակված հանրային (բաց) կրիպտոգրաֆիկ բանալիների (ստուգման տվյալների) տարածման և նույնականացման չափանիշներին²⁰: Հանրային (բաց) կրիպտոգրաֆիկ բանալու մեխանիզմը հետևյալն է. ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձը, դիմելով հավաստագրման կենտրոն, ձեռք է բերում էլեկտրոնային թվային ստորագրություն: Էլեկտրոնային թվային ստորագրությունը հանրային/անձնական բանալիների համադրությունն է: Բանալին կող է, մշակների ամբողջություն: Ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձը տեղեկացնում է իր գործընկերներին հանրային բանալու տվյալները, իսկ անձնական բանալու տվյալները մնում են գաղտնի: Ցանկացած անձ, ով ունի ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձի, այ-

սինքն ստորագրողի հանրային բանալին, կարող է հավաստիանալ, որ հաղորդագրությունը կողավորվել է ստորագրողի անձնական բանալու միջոցով և կարող է ապակողավորել հաղորդագրությունը ստորագրողի հանրային բանալու միջոցով: Լանս Ռոզը ասում է. «Յուրաքանչյուր անձ էլեկտրոնային փաստաթուղթ ստորագրելիս օգտագործում է թվային ստորագրության ծրագրային ապահովում, որի օգնությամբ ստեղծվում է էլեկտրոնային փաստաթղթին կից և վերաբերող փոքր տեղեկատվություն, և դա կողավորում է իր անձնական բանալու օգնությամբ՝ այսպիսով ներառելով ստորագրված պայմանագիրը: Անձին նույնականացնելու համար անհրաժեշտ է ապակողավորել կողավորված ստորագրությամբ փաստաթուղթը՝ օգտագործելով անձի հանրային բանալին և ցույց տալ, որ տեղեկատվությունը հավաստի է: Այն փաստը, որ հանրային բանալին ապակողավորում է փաստաթուղթ, տեղեկատվությունը ապացուցում է, որ վերջինս կողավորվել է՝ օգտագործելով նույն անձի անձնական բանալին»²¹:

Ստորագրող անձի հետ համագործակցող անձը իրավունք ունի ցանկության դեպքում դիմելու հավաստագրման կենտրոն: ԵԹՍ օրենքի 12 հոդվածի դ) ենթակետի համաձայն՝ հավաստագրման կենտրոնը պետք է հավաստի իր կողմից տրամադրված էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագրի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության ստուգման տվյալների պատկանելիությունն ստորագրող անձին:

Անհրաժեշտ է նշել, որ ՀՀ-ն վերջին տարիներ ընթացքում բավականին առաջընթաց է գրանցել՝ ՀՀ օրենսդրական դաշտը հազեցնելով տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ոլորտը կարգավորող օրենքներով և որոշումներ: Պահի դրությամբ ՀՀ-ում մոտ 5700 անձ օգտվում է էլեկտրոնային ստորագրություններից²²: Այսուհանդերձ, դեռևս բավականին աշխատանք պետք է կատարվի այս ոլորտում կայուն, գործող օրենսդրական դաշտ ունենալու համար: Նախ և առաջ անհրաժեշտ է տեղեկատվա-

կան տեխնոլոգիաների մասնագետների և իրավաբանների համագործակցություն, որպեսզի օրենքները լինեն և իրավաբանորեն, և տեխնիկապես հստակ:

Ճիշտ է, ՀՀ ԲԾ-ն նախատեսում է պայմանագրերի կնքման էլեկտրոնային ձևը, բայց այս ոլորտը պահանջում է հարցի բազմակողմանի և մանրակրկիտ ուսումնասիրում և լուծում՝ հետագա խարդախություններից խուսափելու համար: Նախ և առաջ պետք է տրվի էլեկտրոնային պայմանագրի սահմանումը, որը, ինչպես արդեն նշվեց, բավականին բարդ, սակայն առաջնահերթ հարց է: Այնուհետև, պայմանագրի կնքման գործընթացի տեխնիկական բարդությունները հաշվի առնելով, պետք է սահմանվի, թե որն է համարվում ակցեպտի ստցաման պահ, և որն է համարվում պայմանագրի կնքման պահ: Ճիշտ է սահմանել, թե էլեկտրոնային ձևով ապրանքներ մատակարարողի կամ ծառայություններ մատուցողի կողմից ինչպիսի տեղեկատվության հաղորդումը պետք է պարտադիր լինի գնորդի կամ այդ ծառայություններից օգտվողի համար: Այդպիսիք կարող են լինել, օրինակ, քայլ առ քայլ նկարագրված գործողությունները պայմանագիրը կնքելու համար, կնքված պայմանագիրը մատակարարողի կամ ծառայությունները մատուցողի էլեկտրոնային համակարգում պահպանելու և գնորդի կամ ծառայություններից օգտվողի համար էլեկտրոնային փաստաթղթի հետագա հասանելի լինելու փաստը, սխալ պատվերը շտկելու միջոցները և այլն:

Ինչ վերաբերում է ԵԹՍ օրենքին, ապա անհրաժեշտ է շեշտել, որ օրենքը ԵՄ օրենսդրությանը համապատասխան կարգավորում է էլեկտրոնային ստորագրություններին առնչվող իրավական հարաբերությունները: Այսուհանդերձ, քանի որ ՀՀ-ում դեռևս չկա առանձին օրենք, որը կկարգավորի էլեկտրոնային պայմանագրերի ոլորտը, ճիշտ կլինի ԵԹՍ օրենքում առանձնացնել այն դեպքերը, երբ էլեկտրոնային ստորագրությունների կիրառումը համագոր չէր լինի ձեռագիր ստորագրությունների: Որպես այդպիսի դեպք կարելի է նշել

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

նոտարական վավերացման կարիք պահանջող պայմանագրերի և փաստաթղթերի

ստորագրումը:

Քանի որ ՀՀ համարվում է տեխնիկապես առաջատար երկիր, ուստի ցանկալի է, որ էլեկտրոնային իրավական հարաբերությունների ոլորտը օրենսդրորեն կայուն և անթերի լինի:

¹ Տե՛ս <http://en.wikipedia.org/wiki/Contract>:

² Տե՛ս Lilian Edwards, Charlotte Waelde, *Law and the Internet*, Third Edition, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2009, էջ 89:

³ Այսուհետ՝ ՔՕ:

⁴ Այսուհետ՝ Վեբ պայմանագրեր:

⁵ Այսուհետ՝ Չատ պայմանագրեր:

⁶ Տե՛ս Lilian Edwards, Charlotte Waelde, *Law and the Internet*, Third Edition, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2009, էջ 18:

⁷ Տե՛ս Paul Dobson, Rob Stokes, *Commercial Law*, 7th Edition, THOMSON SWEET & MAXWELL, 2008, էջ 13:

⁸ Տե՛ս Laurence Koffman, Elizabeth Macdonald, *The Law of Contract*, Sixth Edition, Oxford University Press, Oxford, 2007, էջ 33:

⁹ Տե՛ս Lorna Brazell, *Electronic Signatures and Identities Law and Regulation*, Second Edition, SWEET and MAXWELL, London, 2008, էջ 4:

¹⁰ Տե՛ս Lilian Edwards, Charlotte Waelde, *Law and the Internet*, Third Edition, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2009, էջ 38:

¹¹ Տե՛ս Chris Reed, John Angel, *Computer Law-The Law and Regulation of Information Technology*, Sixth Edition, Oxford University Press, Oxford, 2007, էջ 209:

¹² Տե՛ս Jill Poole, *Contract Law*, 9th Edition, Oxford University Press, 2008, էջ 186-187:

¹³ Այսուհետ՝ ԷԹՍ օրենք:

¹⁴ Տե՛ս Lilian Edwards, Charlotte Waelde, *Law and the Internet*, Third Edition, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2009, էջ 38:

¹⁵ Կարծում ենք՝ սխալ է տվյալ և ստորև նշված՝ էլեկտրոնային ստորագրությունները կարգավորող մի շարք որոշումներում «հավաստագրման կենտրոն» և «հավատարմագրում» բառերի համատեղ կիրառումը: Գիշտ է՝ ԷԹՍ օրենքը սահմանում է, որ հավաստագրման կենտրոնը էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագրեր տրամադրող և էլեկտրոնային թվային ստորագրությունների հետ կապված այլ ծառայություններ մատուցող կազմակերպություն է, իսկ հավատար-

մագրումը՝ հավաստագրման կենտրոնի կողմից մատուցվող ծառայությունների որակի ճանաչումն է պետության կողմից, սակայն տվյալ բառերը, նույնանման հնչողություն ունենալով, շփոթությունների տեղիք են տալիս: Գիշտ կլինե՞ր իրավական ակտերում հանդիպող «հավաստագրման կենտրոն» արտահայտությունը փոխարինել, օրինակ, «էլեկտրոնային թվային ստորագրությունների հետ կապված ծառայություններ մատուցող կենտրոն» արտահայտությամբ:

¹⁶ Տե՛ս ՀՀ կառավարության «էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագրման կենտրոնների հավատարմագրումն իրականացնող ՀՀ կառավարության լիազոր մարմին հաստատելու մասին» 4 օգոստոսի 2005 թվականի N 1594-Ն որոշումը:

¹⁷ Տե՛ս <http://www.ekeng.am>:

¹⁸ Տե՛ս ՀՀ կառավարության «էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագրման կենտրոնների հավատարմագրման կարգը հաստատելու մասին» 4 օգոստոսի 2005 թվականի N 1596-Ն որոշումը:

¹⁹ Տե՛ս ՀՀ կառավարության «էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագրման կենտրոններ հավատարմագրման համար դրանց կողմից մատուցվող ծառայություններին առաջադրվող տեխնիկական չափանիշները հաստատելու մասին» 25 հունվարի 2008 թվականի N 116-Ն որոշումը:

²⁰ Տե՛ս ՀՀ կառավարության «էլեկտրոնային թվային ստորագրության հավաստագրման կենտրոններ հավատարմագրման համար դրանց կողմից մատուցվող ծառայություններից առաջադրվող տեխնիկական չափանիշները հաստատելու մասին» 25 հունվարի 2008 թվականի N 116-Ն որոշումը:

²¹ Տե՛ս Lance Rose, *Netlaw-Your Rights in the Online World*, Osborne McGraw-Hill, U.S.A., 1995, էջ 80:

²² Տե՛ս <http://www.aysor.am/am/news/2011/03/14/e-registr/>:

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭЛЕКТРОННЫХ ЦИФРОВЫХ ДОГОВОРОВ И ЭЛЕКТРОННЫХ ПОДПИСЕЙ В РА

Ася АВАКЯН

Магистр юриспруденции

Успешный бизнес в 21-ом веке основан на правильном использовании информационных технологий. Приблизительно десять электронных контрактов подписывают каждую секунду во всем мире. Интернет считается самым большим рынком в мире бизнеса. Чтобы иметь пользу от этого рынка, нужно обеспечить электронный оборот документов. Надо следить за развитием ин-

формационных технологий и обеспечить соответствующий правовой режим.

Имеет ли РА технологические и правовые основы для внесения международной практики и стандартов? В пределах этой работы мы выясним суть электронных контрактов, их особенности, привилегии, условия подписания, правовое регулирование РА в этой области и упущения в правовой системе. Сопоставляя правовую систему РА и международный опыт, рассмотрим возможные улучшения в этой сфере.
